

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ**

ЗАТВЕРДЖЕНО
протоколом засідання Вченої ради
історичного факультету
від 21.12.2022 № 4

ПРОГРАМА ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ
з всесвітньої історії та історії історичної науки
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійна програма «Історія»
спеціальність «032 Історія та археологія»
Історичний факультет

м. Київ, 2022 рік

Програма підсумкової атестації

для здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми «Історія».

Розробники: В.М. Романцов, професор кафедри історії та археології,
доктор історичних наук
В.М. Коробка, доцент кафедри історії та археології, кандидат
історичних наук
В.О. Забавін, доцент кафедри історії та археології, кандидат
історичних наук
С.В. Новікова, доцент кафедри історії та археології, кандидат
історичних наук

Програма підсумкової атестації обговорена та схвалена на засіданні кафедри історії та археології,

Протокол від «20» грудня 2022 року № 7

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою комплексного атестаційного екзамену являється оцінки рівня професійних знань, умінь та навичок випускників освітньо-професійної програми «Історія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з використанням загальнодержавних методів комплексної діагностики.

До основних *завдань* комплексного атестаційного екзамену відноситься перевірка:

- набутих здобувачем вищої освіти компетенцій (загальних та спеціальних);
- рівня володіння сучасним історичним мисленням, теоретичними знаннями і практичними навичками, необхідними для розв'язання складних задач та практичних проблем;
- рівня володіння методологією та інструментарієм проведення історичного дослідження.

Підсумкова атестація є формою виявлення ступеню підготовленості випускників, які здобувають базову вищу освіту, до здійснення самостійної професійної діяльності за обраним фахом. Під час випробувань оцінюється рівень досягнення визначених результатів навчання та їх відповідність кваліфікації «Бакалавр історії та археології» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

Перелік компетентностей випускника	
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.
Загальні компетентності	<ol style="list-style-type: none">1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського(вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активновідпочинку та ведення здорового способу життя.3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.5. Здатність спілкуватися іноземною мовою.6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.9. Здатність бути критичним і самокритичним. Здатність працювати в команді.
Спеціальні компетентності	<ol style="list-style-type: none">1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння

	<p>можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.</p> <p>4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.</p> <p>5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).</p> <p>6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.</p> <p>7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико- культурної спадщини.</p> <p>8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.</p> <p>9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.</p> <p>10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.</p> <p>11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.</p> <p>12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.</p>
<p>Програмні результати навчання</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему. 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності. 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел. 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі. 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами. 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії. 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

	8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

МОДУЛЬ I

Класичний та Елліністичний періоди в історії Стародавньої Греції

Тема 1. Класична доба. Греко-перські війни: причини, підстави, головні події, наслідки та історичне значення. Економічний розвиток грецьких полісів у V – IV ст. до н.е. Афінський і спартанський типи економіки класичного періоду. Головні типи господарств. Галузі ремесла, організація праці в ергастеріях. Розвиток внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Ринки. Монетний обіг. Торгівля та обмін з «варварською» периферією. Класичне рабство та його основні ознаки. Джерела рабства. Питання про чисельність рабів. Різні категорії рабів, їх становище. Склад вільного населення. Землероби, ремісники і торгівці, громадяни і негромадяни. Боротьба демократичних та олігархічних угруповань у полісі. Пелопоннеський союз, його устрій, політичне підвищення. Змагання з Афінським союзом за гегемонію.

Тема 2. Елліністичний період. Особа Олександра Македонського, його прихід до влади. Східні походи і утворення ним величезної держави, її політичний устрій. Смерть Олександра Македонського. Оцінки політики Олександра у джерелах та історіографії. Війни діадохів. Поняття «еллінізм», його характеристики в історіографії. Питання про хронологічні та географічні межі еллінізму. Елліністичні держави Азії, Африки та Балканської Греції. Причини занепаду елліністичних держав. Історичне значення доби еллінізму.

МОДУЛЬ II

Ранній та пізній періоди Римської імперії

Тема 3 Рання Римська імперія. Політика і реформи Августа. Принципат, його сутність, економічні, політичні та ідеологічні основи. Формування культу імператора. Спадкоємці Августа. Нерон і падіння династії Юліїв – Клавдіїв. Громадянська війна 68 – 69 рр. Династії Флавіїв та Северів. Римські завоювання. Культурний і релігійний синкретизм.

Тема 4. Криза III століття. Зміст поняття. Економічний та політичний стан держави. Династія Северів. Едикт Каракалли. Боротьба "сенатських" та "солдатських" імператорів. Послаблення центральної влади та посилення натиску варварських племен. Фінансова криза. Економічний і суспільний занепад. Використання праці колонів та інших залежних осіб у сільському господарстві та ремеслі. Криза традиційної системи цінностей.

Тема 5. Пізня Римська імперія. Євангелічні звістки про народження християнства. Устрій та склад перших християнських громад. Розвиток нової релігії. Перші християни і римське суспільство.

Політика і реформи Діоклетіана та Максиміана. Система тетрархії: її мета та наслідки. Режим доміну. Костянтин I та його реформи. Останнє об'єднання імперії. Колонат. Політика сприяння християнству. Боротьба спадкоємців Костянтина. Єретичні течії. Розклад Римської імперії на Західну та Східну.

Тема 6. Криза Західної Римської імперії. Велике переселення народів і навала варварів на імперію. Варварські королівства. Причини і наслідки падіння Західної Римської імперії. Історичне значення Римського часу.

МОДУЛЬ III

ВИНИКНЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ДУМКИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНИХ ЗНАТЬ

Тема 7. Вступ до курсу «Історія історичної науки»

Історіографія та її місце в системі історичного знання. Поняття «історіографія». Предмет історіографії. Понятійний апарат історіографії: історіографічний факт, історіографічне джерело, історіографічна ситуація, історіографічна концепція, наукова чи

«історична» школа. Класифікація історіографічних джерел. Методологічні принципи та методи історіографічних досліджень. Виникнення і головні етапи розвитку історіографії. Загальна періодизація розвитку історичної науки

Тема 8. Становлення історичної думки. Антична історіографія

Зародження історичних знань (логографи). Античні уявлення про предмет і завдання історії. Методи вивчення історії та подій в античній історіографії. Джерельна база історичних творів. Перші елементи критики джерел. Основні різновиди і жанри історичних творів. Тематика античної історіографії. Розвиток історичної біографії.

Класична грецька історіографія (Геродот, Фукидід, Ксенофонт). Прагматична історіографія у стародавній Греції. Фукидід і його твори. Елліністична грецька історіографія (Полібій). Ранній період розвитку римської історіографії (аннали, Публій Луцій Сцевола). Римська історіографія періоду зрілості (Марк Тулій Цицерон, Саллюстій, Тит Лівій). Римська історіографія епохи Імперії (Корнелій Тацит). Лукіан та його трактат «Як писати історію». Плутарх і його внесок у розвиток біографістики. Історична біографістика у римській історіографії. «Життя дванадцяти цезарів» Гая Светонія Транквілла. Криза римської історіографії (Амміан Марцеллін).

Тема 9. Середньовічна Європейська історіографія

Від античного прагматизму до середньовічного провіденціаналізму. Біблійна основа теології історії. Універсалізм християнської історичної доктрини. Провіденціалізм та есхатологія – основи середньовічної історичної думки та історіографії. Християнська концепція історії (Августин Блаженний, Орозій, Євсевій Кесарійський, Ієронім). Середньовічна концепція історичного часу. Предмет та методи роботи історика, їх аудиторія. Каролінгський ренесанс. Західноєвропейська історіографія у XII – XIV ст. Візантійська історіографія.

Джерельна база середньовічної історіографії. Види і жанри історичної літератури доби середньовіччя. Різновиди хронік, літописів, літописних зводів. Всесвітні хроніки як новий тип історичного твору. Агіографічна література та її відмінність від античної біографістики. Візантійські історики та їх твори.

МОДУЛЬ IV

Європа у раннє середньовіччя. Формування та розвиток феодалних відносин

Тема 10. Введення в курс. Поняття «середні віки». Періодизація історії середніх віків. Сутність феодалізму. Місце феодалної епохи в історії людства. Держава, право, церква в феодалному суспільстві. **Джерела з історії середніх віків. Історіографія середньовічної історії.** Класифікація джерел. Загальна характеристика джерел і методів їх дослідження. Джерела IV-XV ст.: варварські правди, формули, картулярії, капітулярії, аннали, хроніки. Пам'ятники звичайного права (зеркала, кутюми, фуерос). Міські хартії, цехові статuti. Королівське законодавство. Розуміння сутності феодалізму в історичній науці. Напрями та школи в медієвістиці XIX ст. Сучасна медієвістика.

Тема 11. Виникнення феодалного ладу в Західній Європі. Проблема переходу від античності до середньовіччя в медієвістиці. Криза рабовласницького ладу і зародження елементів феодалізму в Римській імперії. Західна Римська імперія і варварські племена. Падіння Західної Римської імперії і утворення варварських королівств: Остготського в Італії і Франкського в Галії. Англосакси в Британії, Лангобардське королівство в Італії. Сутність генези феодалізму в Західній Європі.

Тема 12. Розвиток феодалізму у Франкській державі (IV-IX ст.). Племена франків в III - V ст. Утворення Франкської держави. Господарська діяльність і суспільний устрій франків за даними Салічної правди. Розпад родових зв'язків, виділення алоду. Гало-римське населення та його роль у феодалізації франкського суспільства. Держава Меровінгів. Франкська держава при Каролінгах. Політика Карла Мартелла. Завоювання Пипіна Короткого, виникнення

папської держави. Піднесення Франкської держави при Карлі Великому. Формування феодальних відносин у Каролінгській державі. Прекарні відносини та їх роль в процесі феодалізації. Розпад імперії Карла Великого.

МОДУЛЬ V Формування абсолютних монархій

Тема 13. Іспанія в XVI – першій пол. XVII ст. Економічний розвиток Іспанії в XVI ст. і вплив на нього колоніальної політики. Державний устрій. Іспанія в Системі Карла V Габсбурга. Опозиція королівській владі, повстання міських комун. Початок занепаду Іспанії у другій пол. XVI ст. і його причини. Політика Філіпа II. Війни з Нідерландами, Францією й Англією. Специфічні риси іспанського абсолютизму.

Тема 14. Нідерландська буржуазна революція. Республіка З'єднаних провінцій в першій пол. XVII ст. Нідерланди у складі імперії Карла V. Розвиток капіталістичних відносин та його соціальні наслідки. Посилення феодально- католицької реакції при Філіпі II. Іконоборський рух. Політика принца Оранського та дворянської еміграції. Герцог Альба і його режим в Нідерландах. Повстання 1572 р. «Гентське умиротворення». Арраська та Утрехтська унії.

Утворення буржуазної республіки в північних провінціях. Перемир'я 1609 р. Південні Нідерланди і Республіка З'єднаних провінцій у першій пол. XVII ст.

Тема 15. Італія в XVI – першій половині XVII ст. Аграрні відносини. Соціально-політичне життя в містах. Італійські війни. Савонарола. Економічний занепад в Італії і його причини. Феодально-католицька реакція і боротьба проти неї.

Тема 16. Англія в XVI – на початку XVII ст. Розвиток промисловості. Початок аграрного перевороту. «Криваве законодавство». Розвиток торгівлі. Зміни в суспільному устрої. Особливості англійського абсолютизму. Династія Тюдорів, основні напрямки її політики. Реформація і характеристика англіканської церкви. Єлизавета I. Колоніальна експансія. Англо-шотландські відносини. Колонізація Ірландії. Загострення боротьби з Іспанією. Загострення соціальних суперечностей наприкінці XVI – на початку XVII ст. Династія Стюартів.

Тема 17. Франція в XVI – першій пол. XVII ст. Сільське господарство, промисловий розвиток і торгівля в XVI ст. Соціальна структура. Французький абсолютизм. Реформаційний рух. Причини і початок громадянських(гугенотських) війн, їх періодизація і характеристика. Католицька і Паризька ліги. Нантський едикт. Генріх IV, його внутрішня і зовнішня політика. Зміцнення абсолютизму при Ришельє. Інтенданти і центральний апарат. Зовнішня політика.

МОДУЛЬ VI РОСІЯ В ЕПОХУ «ВЕЛИКИХ РЕФОРМ»

Тема 18. Селянська реформа

Передумови і підготовка селянської реформи. Історики і політики про поняття «революційна ситуація» Олександр II як реформатор. Поміщицькі проекти скасування кріпосного права. Підготовка селянської реформи. Демократичний підйом. Редакційні комісії. *Я. Ростовцев, М. Мілютін.* Ліберальний рух. Закордонний центр російського визвольного руху. Позиція російських революціонерів: *О. Герцена і М. Огарьова, М. Чернишевського і М. Добролюбова.* Урядовий табір напередодні скасування кріпацтва.

Скасування кріпосного права. Положення 19 лютого 1861 р. Маніфест 19 лютого 1861 р. Уставні грамоти. Тимчасовозобов'язані селяни. Градація оброку. Викуп садиби і польового наділу. Звільнення дворових селян. Положення про удільних селян. Становище

державних селян. Правовий статус селянства після скасування кріпосного права. Селянське самоврядування. Відповідь селян на реформу. Хвиля селянського протесту. Повстання у селах Кандеївка і Бездна.

Тема 19. Реформи 1863 – 1874 рр.

Земська реформа. Земські установи і виборчий процес до них. Функції земств.

Міська реформа. Органи міського самоврядування. Міський виборчий процес.

Компетенція міських дум і управ.

Судова реформа. Судові установи. Окружний суд. Інститути судових слідчих і присяжних повірених. Адвокатура. Судові палати. Мировий суд. Мировий з'їзд. Скасування тілесних покарань.

Фінансові реформи. Заснування Державного банку. Скасування системи відкупів.

Реформи в галузі народної освіти і цензури. Шкільна реформа.

Університетський статут. Реформа цензури.

Військова реформа і російські збройні сили у другій половині XIX ст. *Д. Мільотін.* Скорочення терміну солдатської служби. Реорганізація системи військового управління. Новий військово-судовий статут. Реформа військово-навчальних закладів. “Устав про військову повинність”. Введення нової системи комплектування збройних сил. Переозброєння російської армії.

МОДУЛЬ VII

ПЕРЕДУМОВИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ЗНАТЬ У НАУКУ

Тема 20. Гуманістична історіографія Західної Європи (XIV – XVII ст.)

Загальна характеристика гуманістичної історіографії. Особливості гуманістичної ідеології та характерні риси гуманістичної історіографії. Ставлення гуманістів до середньовічної та античної історіографічної традиції. Критика середньовічного провіденціалізму і есхатології. Початок секуляризації історичних знань. Запровадження поняття історичного часу. Нова періодизація всесвітньої історії.

Секуляризація історичного світогляду та прийоми історичної критики. Напрямки гуманістичної історіографії: риторичний, ерудитський (критичний), політичний, історико-правовий. Гуманістична історіографія Італії (риторична школа: Л. Бруні, Л. Валла; політична школа: Н. Макиавелі), Франції (Ж. Боден), Англії (Т. Мор, Ф. Бекон). Школа ерудити. Раціоналізм XVII ст. та його вплив на історичну думку. Картезіанська історіографія. Спроба наукового підходу к історії.

«Ерудити» («антикавари») XVI – XVII ст. Історіографічна творчість церковних (Ж. Боланд, Ж. Мобільон,) та світських (А. Мураторі) «ерудитів». Розширення джерельної бази історичних досліджень. Збирання і видання історичних джерел. Роль ерудитів у становленні допоміжних історичних дисциплін. Тематика історичних творів «ерудитів».

Тема 21. Роль Просвітництва в розвитку історичної науки в Західній Європі та Америці (XVIII ст.)

Передумови розвитку історичної думки та історичних знань у XVIII ст. та їх вплив на філософсько-історичну думку. Загальна характеристика історіографії Просвітництва. Раціоналістичні, матеріалістичні і атеїстичні тенденції у Просвітництві. Критика теологічних концепцій історії у творах просвітників.

Спроби створення філософії історії. Раціоналізм у просвітницькій історичній думці. Розум та ідеї як основні рушійні сили історії. Ідея закономірності історії. Уявлення просвітників про суспільний устрій, виникнення приватної власності і держави. Подальша розробка теорії «суспільного договору» (Ж.Ж. Руссо). Роль географічного фактору в історії (Ш. Монтескьє). Поняття «всесвітня історія» у творах істориків-просвітників. «Філософська історія» епохи Просвітництва. Теорії прогресу у творах Ж.Р. Тюрго і Ж.А. Кондорсе.

Передромантичні течії в історіографії Просвітництва. Спроби поєднання провіденціалістських і раціоналістичних ідей. Історичні погляди і концепція історії Дж. Віко. Антикартезіанська історіографія. Теорія органічного розвитку суспільства і світової історії у творах І.Г. Гердера. Історизм Гердера. Вчення про характер людської природи. Зародження теорії «народного духу». Органічний зв'язок історії окремих народів з всесвітньою історією.

Практики історіописання: Г. Маблі, Д. Юм, Е. Гіббон, В. Робертсон, А. Буленвільє, Ж. Дюбо, Болінгброк.

МОДУЛЬ VIII

Світ після Першої світової війни

Тема 22. Формування Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. Нова розстановка політичних сил в світі після Першої світової війни. Комп'єнське перемир'я, закінчення Першої світової війни. Ідеологічні течії. Західне суспільство після Першої світової війни (наслідки та підсумки). Післявоєнний устрій світу. Позиції держав-переможниць наприкінці війни. «14 пунктів» В. Вільсона. Паризька мирна конференція 1919 р. Версальський мирний договір, його зміст. Створення Ліги Націй. Мандатна система. Мирні договори з Австрією, Угорщиною, Болгарією, Туреччиною. Міждержавні суперечності на Тихому океані після Першої світової війни. Вашингтонська конференція 1921–1922 рр. Договори 4-х, 5-ти і 9-ти держав. Характер Версальсько-Вашингтонської системи, її історичні наслідки. Спроби ревізії Версальсько-Вашингтонських угод у 20-х рр. Спроби ревізії Версальсько-Вашингтонських угод у 20-х рр.

«Російський чинник» у європейській політиці: Генуезька конференція 1922 р., проблема довоєнних і воєнних боргів Росії, Гаазька конференція 1922 р. Рапалльський договір Росії з Німеччиною.

Радянсько-німецькі відносини в 20-х рр. Лозаннська конференція 1922–1923 рр. Перегляд умов Севрського договору з Туреччиною. «Ультиматум Керзона» 1923 р. Радянсько-англійський дипломатичний конфлікт 1927 р.

«Німецький чинник» у європейській політиці: Рурський конфлікт. План Дауеса. Локарнська конференція 1925 р. Рейнський гарантійний пакт. Прийняття Німеччини до Ліги Націй. План Юнга. Зовнішньополітичні пріоритети демократичних країн Заходу. Пакт Бріана – Келлога. Міжнародна конференція із роззброєння, її невдача.

Тема 23. Провідні країни Західної Європи та Північної Америки в міжвоєнний період (1918–1939 рр.)

Сполучені штати Америки. Економічне і соціально-політичне становище США у 1919–1929-х рр. Економічне і соціально-політичне становище США у 1929 – 1939-х рр. Зовнішня політика США у міжвоєнний період.

Великобританія. Історіографія внутрішньої і зовнішньої політики Англії міжвоєнного періоду. Економічне і політичне становище Англії після Першої світової війни. Уряд Д. Ллойд Джорда. Зовнішня політика. Урядова криза і криза лейбористської партії. Положення Англії напередодні Другої світової війни. Консервативні уряди Болдуїна і Чемберлена. Зовнішня політика.

Франція. Історіографія внутрішньої та зовнішньої політики Франції у міжвоєнний період. Франція після Першої Світової війни. Вибори до Палати депутатів 1919 Внутрішня політика. Зовнішня політика. Вибори до Палати депутатів 1924 Внутрішня політика. Зовнішня політика. Колоніальні війни в Марокко і Сирії. Економічний розвиток і внутрішня політика. Вибори до Палати депутатів 1928 р. Внутрішня і зовнішня політика. Вибори в Палату депутатів 1932 р. Франція у роки економічної кризи. Економічна криза 1930–1933 рр. Внутрішня і зовнішня політика. Франція напередодні Другої світової війни. Вибори до Палати депутатів 1936 Перемога Народного фронту. Політика уряду Блюма. Суперечності Народного фронту.

Німеччина. Німеччина у міжвоєнний період (1918-1939 рр.). Веймарська республіка.

Демократична конституція. Президент П. Гінденбург. Наслідки війни, як стимул для зростання фашистських організацій. Гітлер і його партія. Мюнхенський путч. «Майн кампф». Прихід Гітлера до влади. Підпал Рейхстагу, як привід для встановлення диктатури. Третій рейх. Ідеологія нацизму. Пропаганда. Расизм. Неприйняття лібералізму і комунізму. Терор. Ніч довгих ножів. Кришталева ніч. Створення СС. Концтабори. Відтворення збройних сил. Зовнішня політика. Мобілізація економіки. Підготовка до війни. Військова доктрина Вермахту.

Італія. Італія у міжвоєнний період. Італія – переможена серед переможців. Важке економічне становище. Зародження фашизму. Шлях Муссоліні до влади. Марш на Рим. Корпоративна держава. Фашистська диктатура. Зовнішня політика. Дуче і Фюрер. Захоплення Абіссинії. Балканська політика Італії.

Іспанія. Іспанія після Першої світової війни. Економічне становище. Династія іспанських Бурбонів. Диктатура М. Примо де Рівера. Революція 1931 – 1939 рр. Втеча короля. Конституція 1931 р. Розкол республіканського табору. 1934 р. – перший спалах громадянської війни. Перемога Народного фронту на виборах 1936 р. «Іспанська фаланга». Мятеж Франко. Громадянська війна в Іспанії (1936-1939). Участь у війні військ Гітлера і Муссоліні на боці заколотників і інтербригад на боці республіканців. Герніка 1937. Битва під Гвадалахарой (1937). Поразка республіканців у 1939 р.

Тема 24. Міжнародні відносини й зовнішня політика у 30–х рр. ХХ ст. Особливості світової економічної кризи 1929 – 1933 рр. та її вплив на міжнародні відносини. «План Юнга» й кінець репараційної системи. Загострення міждержавних суперечностей і посилення конфронтації західних країн з СРСР. Утворення вогнищ війни на Далекому Сході та в Європі (1933 – 1935 рр.). Створення Німеччиною вогнища війни в Європі. Проблеми європейської колективної безпеки в зовнішній політиці СРСР. Агресія Італії проти Ефіопії й Ліга Націй.

Тема 25. Міжнародні відносини напередодні Другої світової війни. Підготовка Німеччини до війни. Вихід Німеччини з Ліги Націй 1933 р. Створення Вермахту. Антиконтинентальний пакт 1936 р. Заняття Рейнської демілітаризованої зони 1936. Аншлюс Австрії 1938 р. Мюнхенська змова 1938 р. Сталевій пакт 1939 р. Спроба створення колективної безпеки. Тристоронні Московські переговори 1939. Безуспішність переговорів. Приліт І. Ріббентропа в Москву. Договір про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом 1939 (пакт Молотова - Ріббентропа).

МОДУЛЬ ІХ

Друга світова війна

Тема 26. Причини і початок Другої світової війни. Хід бойових дій на початковому етапі війни. Причини та характер II світової війни. Країни Європи і США у Другій світовій війні.

Причини, характер, періодизація. Сучасний стан історіографії Другої світової війни.

Початок формування антигітлерівської коаліції Окупація Німеччиною Польщі. Вступ у війну СРСР. Окупація Німеччиною північної і західної Європи. Початок війни Німеччини проти СРСР. Бойові дії на території СРСР в 1941–1943 рр.

Тема 27. Корінний перелом в ході Другої світової війни. Завершальний етап Другої світової війни та її підсумки для країн Західної Європи та Північної Америки Докорінний перелом у війні (червень 1942 р. – грудень 1943 р.). Бої на Тихому океані у травні 1942 – лютому 1943 р. Сталінградська і Курська битви на Східному фронті. Воєнні дії в Північній Африці, битва під Ель-Аламейном. Сицилійська операція. Оголошення Італією війни Німеччині. Консолідація антигітлерівської коаліції. Тегеранська конференція 1943 р.

Гітлерівський «новий порядок» у Європі. Рух Опору на окупованих територіях, його рушійні сили в окремих країнах. Посилення національно- визвольної боротьби під впливом перемог союзників. Внутрішнє становище країн Заходу під час війни. Повна мобілізація всіх ресурсів для потреб війни. Мілітаризація економіки. Внутрішня політика урядів. Військовий

розгром і крах фашистських режимів (січень 1944 – 2 вересня 1945 років). Радянський контрнаступ на Східному фронті у 1944 р. Відновлення державного кордону СРСР. «Визвольна місія» Червоної Армії в Східній Європі. Варшавське повстання 1944 р. Відкриття другого фронту в Європі. Визволення Франції і Бельгії. Битва в

Арденнах. Вісло-Одерська операція радянських військ. Визволення країн Східної Південно-Східної Європи. Віденська наступальна операція Червоної Армії. Капітуляція Італії. Берлінська операція. «Зустріч на Ельбі». Антифашистське повстання в Празі і визволення Праги Червоною Армією. Беззастережна капітуляція Німеччини.

Проблеми післявоєнного врегулювання у міжсоюзницьких стосунках СРСР, Великої Британії і США. Конференція в Сан-Франциско 1945 р. Створення ООН. Ялтинська і Потсдамська конференції 1945 р. Основні рішення з облаштування післявоєнної Європи. Початок ери «атомної дипломатії».

Розгром мілітаристської Японії. Бої на Тихому океані у 1944-1945 рр. Битва біля о-ва Лейте. Наступальна операція союзників у Бірмі. Бої за о-ви Іводзіма та Окінава. Атомні бомбардування США японських міст Хіросіма і Нагасакі. Розгром Квантунської армії у Північно-Східному Китаї та Монголії. Беззастережна капітуляція Японії. Підсумки Другої світової війни. Людські і матеріальні втрати. Міжнародно-політичні наслідки війни. Перемога демократії над фашизмом. Нове співвідношення сил у світі. Активізація тенденції до міжнародної співпраці. Зростання суперечностей між СРСР і західними державами. Криза і поступовий розпад світової колоніальної системи.

МОДУЛЬ X

Головні тенденції розвитку країн Західної Європи та Північної Америки після Другої світової війни (1945 – 90-ті рр. XX ст.)

Сполучені штати Америки. США у повоєнні роки. Початок холодної війни. Політика демократичної та республіканської адміністрацій (1945–1960). Демократи при владі (1961 – 1968 рр.). «Нові горизонти» і «Велике суспільство». США у 1969 – 1980 рр. Розрядка міжнародної напруженості. Економічна криза 70-х рр. Неоконсерватизм. Друга холодна війна. «Ера республіканців» (1981 – 1993). Прихід до влади Демократичної партії. Адміністрація Б. Клінтона (1993 – 2000).

Великобританія. Прихід Співдружності на зміну колоніальної імперії. Поразка Черчилля на виборах 1945 р. Внутрішня і зовнішня політика лейбористських урядів 1945 – 1951 рр. Початок царювання королеви Єлизавети II. Правління консерваторів (1951 – 1964). Реформа палати лордів 1963. Велика Британія в умовах економічної і політичної нестабільності (1964 – 1979). Економічна і соціальна політика неоконсервативних урядів. «Тетчеризм». Період правління нових лейбористів. Реформа палати лордів 1999 р. Великобританія – головний союзник США по НАТО. Великобританія в Євросоюзі.

Франція. Франція в роки Тимчасового режиму і Четвертої республіки. Крах французької колоніальної імперії. Перше десятиріччя П'ятої республіки. Політика генерала де Голля. Вихід Франції зі складу НАТО (1966 р.). Франція 70-х – 80-х років: балансування правих і лівих сил. Франція в Євросоюзі.

Німеччина. Під владою держав-переможниць. Постанова двох німецьких держав Федеративна Республіка Німеччина (1949 – 1989). Конституційний лад. «Ера Аденауера» (1949 – 1963). Уряд Л. Ергарда. «Велика коаліція». Ера Ульбріхта» (1953 – 1971).

Правління Е. Гонеккера. Об'єднання Німеччини. Об'єднана Німеччина (1990 р. – початок XXI ст.). «Червоно-зелена» коаліція». «Велика коаліція». Створення Євросоюзу і роль Німеччини в організації.

Італія. Повоєнна відбудова Італії. Встановлення Першої республіки (1947). Правоцентристські уряди Італії (1948 – 1963). Італійське «економічне диво» 1950–1960-х років. Радикалізація суспільно-політичного життя. Політика

«національної солідарності» (1976 – 1979). Економічний розвиток та зміни в соціально-психологічному просторі Італії у 70–80 ті рр. ХХ ст. Неоконсервативний політичний курс уряду Б. Краксі (1983–1987 роки). Встановлення Другої республіки (1993 г.). Італія в Євросоюзі.

Іспанія. Диктатура Ф. Франко. Перші повоєнні роки. Суспільно-політичний та економічний розвиток у 50-х – першій половині 70-х рр. Особливості переходу Іспанії до демократії. Конституція 1978 р. і консолідація демократичного ладу в Іспанії. Уряди ІСРП (1982 – 1996). Уряди Народної партії (1996 – 2004). Іспанія напочатку ХХІ ст.

МОДУЛЬ ХІ

Глобалізаційні процеси в постіндустріальному суспільстві (90-х рр. ХХ ст. –початок ХХІ ст.)

США. Сполучені Штати на початку ХХІ ст. Внутрішня і зовнішня політика республіканської адміністрації Дж. Буша-Молодшого на початку ХХІ ст. Терористичні акти 11 вересня 2001 р. Глобальна війна проти тероризму. Вторгнення США та їхніх союзників в Ірак 2003 р. Америка в умовах світової економічної кризи. Виборча кампанія 2008 р. і прихід до влади демократів. Внутрішня і зовнішня політика Б. Обама. Президентські вибори 2016 р. Перші кроки адміністрації Трампа.

Великобританія. Великобританія на початку ХХІ ст. Політика лейбористських урядів Т. Блера і Г. Брауна. Англія в умовах світової економічної кризи. Великобританія – головний союзник США по НАТО. Участь Великобританії в діях альянсу. Політика консервативних урядів Д. Кемерона і Т. Мей. Реформа палати лордів 2005 р. Питання про вихід Великобританії з Європейського союзу («Брекзйт»). Продовження царювання королеви Єлизавети

II. Рекорд тривалості правління.

Франція. Франція на початку ХХІ ст. Голлісти при владі. Політика Ж. Ширака, и И. Саркозі. Франція в період світової економічної кризи. Ліберали при владі. Політика президентів Н. Олланда і Е. Макрона. Повернення Франції до складу НАТО (2009 р.). Зовнішня політика Франції.

Німеччина. Німеччина на початку ХХІ ст. Соціал-демократична партія Німеччини при владі. Політика уряду канцлера Герхарда Шредера. Німеччина в умовах світової економічної кризи. Коаліція ХДС ХСС і Вільна демократична партія Німеччини при владі. Політика уряду Ангели Меркель.

Італія. Італія на початку ХХІ ст. Боротьба правоцентристів в с лівоцентристами. Політика урядів Сільвіо Берлусконі, Маріо Монті, Енріко Летта, Маттео Ренці, Паоло Джентілоні. Італія в умовах світової економічної кризи. Зовнішня політика Італії.

Тема 28. Міжнародні відносини на сучасному етапі. Глобалізаційні процеси в сучасному світі Основні передумови та фактори виникнення процесів глобалізації. Інформаційна революція як необхідна передумова виникнення сучасних процесів глобалізації. Сутність глобалізації з позицій глобалізму. Антиглобалізм. Ідейно-теоретичні основи антиглобалізму. Неоліберальна глобалізація. Зміст і основні форми антиглобалізму. Основні форми антиглобалізму. Наслідки глобалізації та антиглобалізм.

Однополярний світ. Розширення НАТО.

**2. ПЕРЕЛІК ПРОГРАМНИХ ПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІН
«ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ» ТА «ІСТОРІЯ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ»
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»
ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ**

1. Давньоєгипетська держава: політичний та соціально-економічний розвиток.
2. Афінська демократія і спартанська олігархія як суспільно-політичні системи.
3. Імперія Александра Македонського та її розпад. Елліністичні держави
4. Стародавній Рим в добу республіки: політичний та суспільно-економічний устрій.
5. Стародавній Рим в імперську добу: періодизація, політичний та суспільно-економічний розвиток.
6. Виникнення та розвиток феодалізму в Західній Європі.
7. Католицька церква в Західній Європі у середні віки. Реформація та Контрреформація в країнах Західної Європи.
8. Виникнення ісламу. Правління перших («праведних» халіфів) в арабській державі.
9. Турецькі завоювання XV – XVI ст. Створення Османської імперії.
10. Утворення Московської держави (XIV – XV ст.), зародження імперської ідеології.
11. Реформи в Російській імперії у XVIII ст.
12. Революція в Англії 1640 – 1660-і рр.: передумови, основні етапи, історичне значення.
13. Війна за незалежність англійських колоній в Північній Америці. Створення США.
14. Велика Французька революція: передумови, основні етапи, історичне значення.
15. Перша світова війна: причини, основні періоди, наслідки.
16. Демократична революція 1917 р. в Росії.
17. Жовтневий переворот 1917 р. у Петрограді. Зміст, наслідки та історичні оцінки більшовицької революції.
18. Громадянська війна в Росії: причини, основні етапи, наслідки.
19. Проблеми становлення та розвитку держав Центральної та Південно-Східної Європи (1918-1939 рр.)
20. Політичний розвиток СРСР у 20-30-і рр. XX ст. Встановлення режиму особистої влади І. Сталіна. Характеристика радянського тоталітаризму.
21. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин. Загострення суперечностей в міжнародних відносинах у 30-і рр. XX ст. Експансія Японії у Східній Азії, експансія нацистської Німеччини у Західній Європі.
22. Війна за незалежність в країнах Іспанської Америки (1810-1826 рр.).
23. Початок Другої світової війни, її причини та періодизація.
24. Стратегічні наступальні операції військ Антигітлерівської коаліції у 1944-1945 рр. Розгром нацистської Німеччини та Японії і підсумки Другої світової Війни.
25. Міжнародні відносини у післявоєнні десятиліття. Світ в умовах «холодної війни».
26. Деколонізація Африки. Постколоніальні проблеми країн африканського континенту.
27. Криза комуністичної тоталітарної системи в СРСР (60-80-ті рр.). Крах Радянського Союзу.
28. Нові незалежні держави на пострадянському просторі.
29. Нова економічна політика в радянській Росії та СРСР. Індустріалізація та колективізація в СРСР.

30. Соціально-економічний та політичний розвиток СРСР у 30-і рр. XX ст.
31. Прихід до влади нацистів у Німеччині. Внутрішня та зовнішня політика гітлерівської диктатури у 1933 – 1939 рр.
32. Формування Антигітлерівської коаліції у 1941-1942 рр. Тегеранська конференція 1943 р.
33. США 90-і рр. – на початку XXI ст.
34. Країни Західної Європи у другій половині XX – на початку XXI ст.: основні тенденції розвитку.
35. ФРН у 1949-2020 рр. Основні періоди і тенденції розвитку.
36. Республіка Індія у 1947-2020 рр.: основні періоди і тенденції розвитку.
37. Великобританія та Франція у 90-ті – на початку 2000-х рр. XX ст.
38. Японія та КНР у другій половині XX – на початку XXI ст.
39. Російська Федерація у 1991-2020 р.
40. Побудова післявоєнної Європи. Процеси євроінтеграції.
41. Історіографія та її місце в системі історичного знання. Поняття «історіографія». Історіографічний процес, історіографічна ситуація, історіографічний факт, історіографічне джерело, історіографічна концепція, наукова чи «історична» школа.
42. Зародження історичних знань у Давній Греції. Геродот – батько європейської історії.
43. Фулідід: історія як свідчення самовидця.
44. Грецька історіографія доби еллінізму.
45. Жанр всевітньої історії в античній історіографії.
46. Римська історична думка періоду Республіки.
47. Історіографія епохи ранньої Римської імперії. Корнелій Тацит – історикраньої імперського Риму.
48. Біографічний жанр в античній історіографії.
49. Християнська концепція історії. Провіденціалізм. Розкрити сутність.
50. Середньовічна історична думка VI – VIII ст. Каролінгський ренесанс.
51. Західноєвропейська історіографія у XII – XIV ст. Жан Фруассар та його «Хроніка».
52. Візантійська історіографія.
53. Античність в історичній свідомості та історіографії Відродження. Напрямок гуманістичної історіографії.
54. Лоренцо Валла та його прийоми історичної критики.
55. Історичні погляди Н. Макіавеллі.
56. Раціоналізм XVII ст. та його вплив на історичну думку. Френсіс Бекон та його історичні праці.
57. Антиквари (ерудити) – збирачі та видавці історичних джерел.
58. Картезіанська ідея історії. Антикратезіанська історіографія.
59. Загальна характеристика історіографії Просвітництва. Історіографія доби Просвітництва. Практики історіописання.
60. «Філософська історія» епохи Просвітництва. Теорії прогресу та історичних циклів доби Просвітництва.

3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Відповідно до Положення про порядок створення та організацію роботи Екзаменаційної комісії у Маріупольському державному університеті від 24.06.2021 №211. Комплексний атестаційний екзамен з всесвітньої історії та історії історичної науки приймається Екзаменаційною комісією, склад якої затверджується наказом ректора Університету. Екзаменаційний контроль проводиться у відповідності до навчального плану. Питання, що виносяться на екзамен, складаються на основі навчальних програм.

Повнота відповідей студентів визначається та фіксується відповідно до декількох шкал оцінювання:

Оцінка за підсумкову атестацію з комплексного атестаційного екзамену є сумою балів, які здобувач вищої освіти отримує за відповіді за кожним з питань, передбачених чинною програмою.

Комплексний атестаційний екзамен проводиться в усній формі та оцінюється від 0 до 100 балів (три питання, перше та друге питання оцінюється від 0 до 35 балів та третє питання – від 0 до 30 балів).

Шкала оцінювання результатів складання атестаційних екзаменів: національна та ECTS

100 - бальна шкала	ECTS	Національна шкала	Визначення
90-100	A	Відмінно	Відмінна відповідь, виконання завдань лише з незначною кількістю помилок
82-89	B	Дуже добре	Добре виконання завдань, вище середнього рівня з кількома помилками
74-81	C	Добре	Загалом відповідь правильна, виконані завдання з певною кількістю грубих помилок
64-73	D	Задовільно	Задовільно - непогано виконані завдання, але з великою кількістю недоліків
60-63	E	Задовільно	Достатньо – відповідь і виконані завдання задовольняють мінімальні критерії якості
менше 60	F	Незадовільно	Незадовільна відповідь, виконані завдання не відповідають критеріям якості

Підсумкова оцінка комплексного атестаційного екзамену визначається як середня з позитивних оцінок за кожен вид екзаменаційних завдань (якщо інше не визначене програмою атестаційного екзамену).

Оцінки комплексного атестаційного екзамену виставляє кожен член комісії.

4. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран З.А. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV – початок XIX ст.) / З.А.Баран, С.П.Качараба, Р.Б.Сіромський, Б.П.Чума: навчальний посібник. – К.: Знання, 2015. – 533 с.
2. Бриггс Э. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней/ Э. Бриггс, П. Клэвин. - М.: Весь мир, 2006.
3. Всемирная история: Справочник. – М.: ОЛМА Медиа Групп, 2009. – 608 с.
4. Всесвітня історія. Довідник школяра і студента. – Донецьк, 2004
5. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945 – 2002 / В.П. Газін, С.А.Копилов. – К, Либідь, 2004. – 624 с.
6. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки 1945-2002 рр. Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2004. – 624 с.
7. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки 1918-1945 рр. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 492 с.
1. *Голиш Г.М. Історія історичної науки від найдавніших часів до кінця XIX століття: підручник / Г. М. Голиш. – Черкаси : Вертикаль, 2015. - 260 с.*
2. Зашкільняк Л. Методологія історії: від давнини до сучасності. – Львів: Вид-тво ЛНУ ім. І.Я. Франка, 1999. – 228 с.
8. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 – 2002). – Вінниця, 2003.
3. [Історія історичної науки. Навчальний посібники / Укл. Ю. Коробка. – Маріуполь, 2016. – 294 с.](#)
4. Калакура Я.С. Українська історіографія: Курс лекцій / Я.С. Калакура. – К.: Генеза, 2012. – 512 с.
9. Кенигсбергер Г.Г. Европа раннего Нового времени, 1500 - 1789. - М.: Весь мир, 2006.
10. Козицький А. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-1999 рр.): Курс лекцій / А. Козицький. - Львів: Афіша, 2000. – 159 с.
11. Колесник І.І. Українська історіографія XVIII – початок XX ст. / І.І. Колесник. – К.: Генеза, 2000. – 254 с.
12. Колесник І.І. Українська історіографія XVIII – початок XX ст. / І.І. Колесник. – К.: Генеза, 2000. – 254 с.
13. Колінгвуд Р.Дж. Ідея історії: [Електронний ресурс] / Робін Дж. Колінгвуд. – К., 1996. – Доступний з: <http://litopys.org.ua/colin/colin.htm>
14. Коцур В.П. Історіографія історії України: Курс лекцій: Навчальний посібник / В.П. Коцур, А.П. Коцур. – Чернівці, 1999. – 520 с.
15. Крижановська О.О., Крижановський О.П. Історія середніх віків: вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. – К., 2004.
16. Крип'якевич І. Історія Русів: [Електронний ресурс] / І. Крип'якевич // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Львів, 2001. – Доступно з: <http://izbornyk.org.ua/rizne/kryp3.htm>
17. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки 1918-1945: Навчальний посібник / З.А. Баран, Г.М. Кипаренко, С.П. Мовчан, М.М. Швагуляк. - Львів: Афіша, 2005. – 288 с.
18. Пікалов В.Г. Історіографія як наукознавча дисципліна / В.Г. Пікалов, С.І. Посохов // Історична наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Харків, 15 – 17 листопада 1995 р.) – Харків: Авеста, 1995. – С. 72 – 76. – Доступно з: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/401/1/PosohovPikalov.pdf>

19. Репина Л.П. История исторического знания: Пособие для вузов / [Л.П. Репина, В.В. Зверева, М.Ю. Парамонова]. – М.: Дрофа, 2004. – 288 с. Шапиро А.Л. Историография с древнейших времен до 1917 года / А.Л. Шапиро. – М.: Изд-во «Культура», 1993. – 766 с.
20. Сергійчук І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918-кінець ХХ ст.) / І.М.Сергійчук. - Суми, ІЗТД «Університетська книга», 2002. – 288 с.
21. Сороко-Цюпа О.С. Новейшая история зарубежных стран. – М., 2003.
22. Стрижак В.М., Мітягін В.Ю. УСЕ: Всесвітня історія: навчально – довідковий посібник / В.М.Стрижак, В.Ю. Мітягін. – К.: Майстер-клас, 2007 – 2008. – С. 67.
23. [Українська історіографія ІХ – ХІХ ст. Навчальний посібники / Укл. Ю. Коробка. – Маріуполь, 2020. – 164 с.](#)
24. Яковенко Н. Вступ до історії / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2007. – 376 с.
25. Ясь О.В. Історіографія, як термін, поняття та дисципліна / О.В. Ясь // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й: [Електронний ресурс]. – Доступно з. – http://www.history.org.ua/?termin=Istorijgrafija_termin

